

TARİHSEL SÜREÇTE GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Ayşin AŞKIN

Öğr. Gör., Ç.O.M.Ü.

Biga MYO, Mobilya ve Dekorasyon Bölümü
aysinaskin@comu.edu.tr

Selin NEHİR

Öğr. Gör., Ç.O.M.Ü.

Biga MYO, Elektrik Bölümü
selinnehir@comu.edu.tr

Sercan Özgür VURAL

DOĞTAŞ A.Ş. , Pazarlama Yönetimi
sercan.vural@dogtas.com.tr

ÖZET

Günümüz bilgi çağının hızla artan rekabet ortamı içerisinde ayakta durabilmek ve varlık gösterebilmek; toplumların ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Uygarlığın gelişiminde, özellikle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte girişimcilik büyük önem kazanmıştır. Girişimcilikle birlikte, yeni, fırsat yaratan fikirler, üretim faktörleriyle bir araya getirilmiş ve üretim gerçekleştirilmiştir. Üretime paralel olarak da ekonomik kalkınma, istihdam yaratma ve sosyal gelişim gibi zenginlikler kazandırılarak toplumların refah düzeylerinin artması sağlanmıştır. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan girişimcilik kavramı, farklı dönemlerde farklı özellikler kazanarak günümüze değin yolculuğunu sürdürmüş, günümüzde yani bilgi toplumunda ise tamamen farklı boyutlarıyla karşımıza çıkmıştır. Bu amaçla bu çalışmada, öncelikle girişimciliğin dünyadaki gelişim aşamaları irdelenmiş ve sonrasında ülkemizde bu güne dek geçirdiği aşamalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Girişim, Girişimcilik, Girişimcilik Tarihi

ABSTRACT

To stand and exist within the increasing competitive environment of today's knowledge age depends on level of economical development of societies. Entrepreneurship has gain

great importance to development of civilization through especially development of transformation of industrialized societies into knowledge societies. With entrepreneurship, new, ideas that create new opportunities, production means to be gathered together and production has been realized. Production in parallel with the economic development, employment creation and social development has been provided to increase the level of welfare of societies. The concept of entrepreneurship that is as old as human history, has continued its journey until today winning different features at different times, as for today, namely the information society, were encouraged in completely different dimensions. In this regard in this work firstly stages of development of entrepreneurship on the earth have examined and later its development stages in our country up today have been focused.

Key Words: Enterprise, Entrepreneurship, History of Entrepreneurship

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan girişimcilik kavramı toplumların gelişmesinde rol almış önemli bir olgudur. İnsanların ilk çağlardan bu yana yaşamak ve gereksinimlerin karşılanması amacıyla yaptıkları avcılık, çiftçilik, hayvancılık, ticaret vb. gibi her türlü faaliyetler, tarihin ilk dönemlerinden beri girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. Girişimciliğe ilişkin gelişmeler modern üretim ve yönetim tekniklerine ulaşıncaya kadar çeşitli evrelerden geçmiştir

Bilgi toplumu olarak adlandırılan çağımız kültürel dönüşüm içerisinde girişimcilik kavramında da yenilikler getirmiştir. Geçmişteki alışlagelen kavramlar, yerini bilgiye dayalı düşünen ve yenilikçi bir anlayışa sahip girişimcilere bırakmıştır.

1 - DÜNYADA GİRİŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİ

Dünyada girişimciliğin gelişimini öncelikle, ekonomik uğraşların geçirdiği evreleri inceleyerek anlamak mümkündür. Buna göre;

- İlkel Toplumlar (Çobanlığa dayanan ev ekonomisi),
- Tarıma dayanan köy ekonomisi (Derebeylikler),
- Küçük el sanatına dayanan kent ekonomisi,
- 15. - 19. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Ortaya Çıkan İktisadi Düşünceler Çerçevesinde Girişimciliğin Gelişimi,
- 20. Yüzyılda Girişimcilik (Vural, 2006, s.40).

1.1 - İlkel Toplular (Çobanlığa Dayanan Ev Ekonomisi)

İlkel toplumlarda insanlar doğanın sunduğu kaynaklar ile geçinmekteydiler. Bu toplumlarda insanların ilerleme yolunda attıkları ilk adım, besin olarak kendi kendilerine büyüyüp çoğalan hayvanlarla yetinmeyip onları evcilleştirerek yetiştirmeleri ile olmuştur (hayvancılık). Toprağın ekim işi çok kabataslak yapılmakta, ancak el ile veya tahta araçlarla ve pek yüzeyde kalacak şekilde işlene bilmekteydi (Lajugie, 1968, s.17). Ayrıca bu toplumlarda çanak - çömlek imali, dokuma, ekmek yapma vb gibi küçük el sanatı endüstrisi şeklinde üretim mevcuttu.

1.2 - Tarıma Dayanan Köy Ekonomisi (Derebeylikler)

Avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik tarıma geçiş dönemi insanların ekonomik ve sosyal gelişme hızını büyük ölçüde arttırmıştır (Güran, 1991, s. 4).

Tarıma dayanan köy ekonomisinde ekonomik birim, derebeylik ve çevresindeki toprakları içine alan çiftlik veya köydür. Topraklar, derebeyler tarafından vergiler karşılığında onu kendi hesaplarına işleyen köylülere verilmiştir. Derebeyler köylüyü korumakla, köylü de derebeylerin verdiği görevleri yapmakla yükümlüdür.

Takas ekonomisine dayanan bir ticaret hakim olduğu bu dönemde bireysel girişimcilikten söz etmek mümkün değildir(Vural,2006, s.41).

1.3 - Küçük El Sanatlarına Dayanan Kent Ekonomisi

Küçük el sanatlarına dayanan kent ekonomisinde ekonomik faaliyetin temel hücresi olan kentler, endüstri ve ticaretle uğraşmakta ve her türlü tarım faaliyetinden uzak durmaktaydı. Bu durum da onları, yiyeceklerini çevredeki köylerden satın almaya ve imal ettikleri eşyayı da bu köylere satmaya yöneltmiştir. Bu şekilde basit bir iş bölümü kurulmuştur.

Bu durum yalnız kentlerle köyler arasında kalmayıp, üreticilerle zanaatkarlar arasında da gelişmiştir. Gittikçe daha çok sayıda meslekler ortaya çıkmış, bunlar da kendi içlerinde ayrıca çeşitli el sanatlarına bölünmüştür (Vural,2006, s.42)

11. yüzyılda birbirinden ayrı meslekler az bulunmakta ve her biri aynı genel amaca, aynı ortak niteliğe sahip, örneğin; kasaplar, fırıncılar, deri imalatçıları, tahta işleyicileri, tekstil işi gibi, bir faaliyet bölümünü ifade ediyordu. Ama bundan sonraki yüzyıllarda her meslek de kendi içinde bölümlere ayrılmıştır.

Bu dönemde, el sanatı endüstrisi veya küçük ev endüstrisi şeklinde başlayan üretim zamanla gelişmiş ve aile tezgâhlarından, ücretli işçi çalıştırılan atölyelere geçilmiştir.

12. ve 13. yüzyıllarda büyük fuarların kurulmasıyla Ulusal ve Uluslararası pazarlar gelişmeye başlamıştır. El sanatlarına dayanan kent ekonomisi çalışma rejimi bakımından çok daha ilgi ekicidir. Bu, artık kölelik gibi bir baskı ve zorla çalıştırma rejimi değil, kapalı ve örgütlenmiş meslekler rejimidir.

13. ve 14. yüzyıllara doğru özel bankalar kurulmaya başlamıştır, büyük sermayedarlar ortaya çıkmıştır.

Tarımda olduğu gibi, sanayide de Orta Çağ ile Modern Çağ'ın başları arasında büyük bir sıçrama söz konusu değildi. Tarımdan farklı olarak sanayide yenilikler çok yavaş bir hızla da olsa devam etti. Ancak, 16. ve 17. yüzyıllardaki yeniliklerin bir çoğu mevcut teknolojilerdeki küçük iyileştirmelerden ibaretti. Bu yüzyıllardan sonraki en büyük gelişme makinenin icat edilmesidir (Lajugie, 1968, s. 33 - 36).

1.4 15. Ve 19. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Ortaya Çıkan İktisadi Düşünceler Çerçevesinde Girişimciliğin Gelişimi

Avrupa'da pazar ekonomisinin gelişmesi, müteşebbisleri tüketici taleplerine süratle cevap vermeye teşvik etmiştir. Modern Çağ'ın başlarında Avrupa ülkelerinin ekonomik politikaları iki amaca dönüktü: 1 - ekonomik gücü kullanarak devleti güçlendirmek; 2 - devletin gücünü kullanarak ekonomik gelişmeyi ve ülkenin gelişmesini sağlamak. Ancak, devletler her şeyden önce gelir sağlamaya gayret ediyorlardı ve bu ihtiyaç onların çoğu zaman üretken faaliyetlere zararlı politikalar uygulamasına yol açıyordu (Güran, 1991, s 98).

1.4.1 Merkantilizm

1500 ile 1800 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerindeki iktisadi fikir ve uygulamalar "merkantilizm" olarak adlandırılmıştır. Merkantilizmin esası devlet idaresine dayanır ve ekonomi politikası, hem ekonominin hem de devletin birlikte büyümesini ve güçlenmesini sağlayacak temel bir araç olarak görülmüştür. Bu dönemde güçlü olmanın kriterlerinden bir tanesi de hazinenin büyümesi idi ve bunun için de dış ticaret dengesinin pozitif olması, yani ithalattan çok ihracat gerektiği için, hükümdar ile tacirler

arasında bir çıkar birliği olmuştur (Güngör, www.ceterisparibus.net).

Avrupa'da girişimciler ticaretten kazandıklarıyla güçlenmişler, güçlendikçe siyasi alanda hak kazanmışlar ve kazandıkları haklarla kendileri için daha elverişli bir Avrupa oluşturmuşlardır. Böylece sınırlar yeniden çizilmiş, siyasi sistemler değişmiş, kazanmak ve daha çok kazanarak belirli sınırlar içinde zenginliği artırmak Avrupa'nın temeli olmuştur. Avrupa'daki sınırları belirlenmiş ülkeler arasındaki bu kıyasıya rekabet ile bir dizi teknik gelişmeler yaşanmıştır.

1.4.2 Fizyokrasi

Fizyokrasi merkantilist düşüncenin aksine serbestiden yana bir iktisadi görüştür ve tarımsal üreticiyi ön plana çıkarmıştır. Bu daha çok o günün şartlarında Fransa'nın bir tarım ülkesi olması ve tarım üzerindeki ağır vergiler ve tarımsal üretimin giderek azaltılmasından kaynaklanmıştır.

Fizyokratlara göre ekonomik sistemin temelini kişisel çıkar (self interest) ilkesi oluşturur. Onlara göre insan her davranışın yarar ve zararlarını hesaplar ve diğer insanlarla işbirliği yapmanın gereğini kabul eder. Ünlü sloganları “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” (Laissez faire, Laissez Passer) bu temel düşüncenin veciz bir ifadesi olmuştur (Vural, 2006, s.44).

1.4.3 Klasik İktisat

XVIII. yüzyılda dünyamız büyük bir değişimin içine girmiş ve İngiltere'den başlamak üzere “endüstri devrimi” oluşmaya başlamıştı. Makineler insan gücünün yerini almış ve insan refahının maddi araçları olan sınai mamullerde hızla arttırılmaktaydı. Kapitalizm gelişme çağına girmiş, şehirleşme başlamış ve şehirlerde sefaletle servet birikimi bir arada görülür olmuştur. Üretim biçimindeki değişim ekonomik düşünceleri de etkilemişti (Üstünel, 1994, s. 88, 89).

Klasik iktisat düşüncesi kendisinden önceki teorilerin aksine bireye ve bireysel girişimciliğe önem vermiş ve bu yüzden bireyin faaliyetlerini sınırlayıcı olarak gördükleri devlete çok az görev yüklemişlerdir (Güngör, www.ceterisparibus.net).

Bazı sosyal ve iktisadi düzenlerde fertler diledikleri işi tutmak, diledikleri anda oradan ayrılmak, sermayelerini diledikleri üretim koluna yatırmak hususunda tam bir serbestliğe sahiptirler. Buna iktisat dilinde “teşebbüs serbestisi” denilmektedir. Böyle bir

rejimde müteşebbisler diledikleri iş sahasına intisap edebildikleri gibi, diledikleri üretim metodunu seçip istedikleri yeniliği yapabilirlerdi. (Kılıçbay, 1974, s. 8, 9).

19. yüzyılın ortalarına gelinceye kadar çeşitli eleştirilere rağmen egemen iktisadi düşünce olarak varlığını sürdüren Klasik İktisat Teorisi, devlet müdahalesine karşı olduğu için, girişimci güce ve kurulacak olan piyasaya herhangi bir müdahaleye izin verilmemesi gereğini savunmuştur. Klasik teoriden itibaren özel girişim, giderek gelişme ortamı bulmuş ve önem kazanmıştır.

1.5 - 20. Yüzyılda Girişimcilik

Sanayileşme süreci ile girişimci birey tipi, bambaşka nitelikler kazanmaya başlamıştır. Girişimci bireyin niteliğindeki bu değişim, aynı zamanda girişimcinin ekonomik değerini ve dolayısıyla toplumdaki önemini de artırmıştır. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak girişimcilik, bir üretim faktörü olarak görülmeye başlanmıştır. Ayrıca, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren şirket sahipliği ile yönetimin birbirinden ayrılması, girişimci pozisyonunun yeniden değerlendirilmesine ve ekonomik hayatta daha büyük bir önemle yer almasına neden olmuştur (Küçük, 2005, s. 32, 33).

Tarihi süreç içinde konuya bakıldığında, girişimci ve girişimcilik 1930'lu yıllarda yaşanan büyük ekonomik bunalım ve II. Dünya Savaşı uygulamalarından önemli ölçüde etkilenmiştir (Aytaç, 1999, s: 28). 1929 Bunalımı, temelde, Amerika' da borsanın çöküşüne ithaf edilse de; o yıllarda dünyadaki ekonomik koşullara, krizin büyüklüğü ve etkisine bakıldığında "Büyük Dünya Bunalımı" adını almayı hak ettiği açıkça görülmektedir. Bunalım, dünyada 50 milyon insanın işsiz kalmasına, dünyadaki toplam üretimin % 42 oranında ve dünya ticaretinin de % 65 oranında azalmasına neden olmuştur. 1929 yılına kadar dünyada oluşan diğer krizlere bakıldığında dünya ticaretinin en fazla % 7 oranında düştüğü düşünülürse, 1929 bunalımının ne derece etkili olduğu tahmin edilebilir (Halilçolar, 2003, s. 1). Bu dönemde, şirketlerin büyümesi yavaşlarken, insanlara yönelik sosyal güvenceyi ön plana çıkaran devletçi uygulamalar ön plana çıkmıştır. Bir başka ifade ile bu dönemde sosyo-politik ağırlıklı ekonomik politikalar uygulanmıştır. Özellikle savaş yılları ve sonrası, kaynakların etkin kullanımında kamu ekonomisi, toplumun ana lokomotifine haline gelmiştir. Bu tablodan, girişimciliğin çok etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. Kamunun ekonomide artan payı ve buna paralel olarak artan devlet harcamaları, devlet yapısında ve eş zamanlı olarak şirket

yapısında merkeziyetçiliğe yol açmıştır. Bu dönemde “devlet ne kadar fazla ise, toplum yaşamı daha iyidir” görüşü egemendir.

1960’lı yıllara kadar etkisini önemli ölçüde hissettiren refah devleti uygulaması, merkeziyetçiliği, şirket yapısı olarak ölçek ekonomisini ve büyük işletmeyi ön plana çıkarmıştır. Ancak, 1970’li yıllarda birinci ve ikinci petrol şoku sonrası yaşanan bunalımlar, şirket yönetiminde merkezi olmayan yapıları gündeme getirirken, aynı zamanda Keynesci politikaların uygulanmasıyla sorunların çözümlenemeyeceği anlayışına ulaşılmıştır. Mevcut sistem, üretimde giderek artan zorluklarla birlikte işlevini yitirmiştir. Bu alanda yaşanan gelişmelere karşın, bilimde genetik buluşlar, enformatik devrim, bilişim teknolojisi, yeniden yapılanmayı olanaklı kılmıştır. Dünya ekonomisinde görülen bu yenilikler, toplumsal yapıyı olduğu gibi, işletme yapısını da değiştirmiştir. Katılımcı demokrasi anlayışı, organizasyon yapısı içinde de birtakım değişikliklerin oluşmasına yol açmıştır (Aytaç, 1999, s. 27, 28).

Dünya ölçeğinde gerçekleşen ekonomik değişiklikler, aynı ölçekte siyasi ve sosyal yapıda da köklü değişikliklere neden olmuştur. Demokrasinin katılımcı yapısı, işletmeleri de adem-i merkeziyetçiliğe dayalı, modüler bir yönetim biçimine dönüştürmüş, “daha az devlet en iyisidir” görüşünün onaylanmasına neden olmuştur. Altmış yıldır anlaşılamayan J. Von Schumpeter’in “dinamik girişimcisi”, toplumun temel eksenine haline gelmiş, sermayenin önüne çıkmıştır. Drucker’ın “yenilikçi organizasyon” adını verdiği işletme yapısı, küçük ve orta ölçekli işletmeleri de ön plana çıkarmıştır. Kısacası, iletişim toplumu işletme yapısını değiştiren yeni bir girişimcilik toplumdur (Aytaç, 1999, s: 30).

2 - TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİ

Bir Alman İktisat tarihçisi olan W. Sombart’ın ülkeleri “Tüccar Topluluklar” (Haendlervölker) ve “Asker Topluluklar” ya da “Kahraman Topluluklar” (Heldenvölker) şeklinde ikili bir sınıflandırması vardır. Bu sınıflandırma çerçevesinde - en azından son 15-20 yıla kadar - Türklerin rahatça ikinci gruba girdiğini söyleyebilirdik. Son 15-20 yıldan beri ise bu durumun değişmeye başladığını görüyoruz. Yurdumuzda, son yıllarda özellikle gençler arasında, girişimcilik cazip bir meslek olarak büyük rağbet görmektedir (Müftüoğlu, Akbulut, Özsoy, 1996, s. 25)

Ülkemizde girişimciliğin Tarihsel gelişimini, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki bölümde incelenmektedir.

2.1 - Osmanlı İmparatorluğunda Girişimcilik

Ülkemizde girişimciliğin yeterince gelişmemesinin altında yatan nedenler araştırılırken, Cumhuriyet öncesi döneme kadar gidilmesinde yarar vardır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Türkler çoğunlukla askerlik ve çiftçiliği meslek olarak seçmişler, ticaret diğer tebaalara kalmıştır. Savaş sonrası dönemde ise yerli halk, ticari faaliyetlere entegrasyon sorunu yaşamıştır (Küçük, 2005, s. 33).

Türklerin Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarından itibaren girişimcilik ve bilhassa sanatkarlık (zanaatkarlık) konularında oldukça aktif olduklarını görüyoruz. Nitekim Selçuklular döneminde ve Osmanlıların kuruluş döneminde bir esnaf ve sanatkar örgütü olan ahilik teşkilatının fevkalade etkin ve başarılı olduğunu, hatta Osmanlıların kuruluş ve yükselme dönemlerinde politik bakımdan da etkili olduğunu görüyoruz. Fakat Osmanlıların İmparatorluk döneminde adeta İmparatorluğu oluşturan toplum grupları arasında bir iş bölümüne gidilerek Türklerin ticaret dışında bırakıldığını gözlemliyoruz. Ticaret işini Osmanlı imparatorluğu daha ziyade Rum, Yahudi, Ermeniler, Levanterler üstlenirken, Türkler askerlik, ulemalık, bürokratik ve tarım gibi işlere yönlendirilmişlerdir (Müftüoğlu, Akbulut, Özsoy, 1996, s. 25).

Bu dönemde çeşitli sebeplerden dolayı girişimcilik gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğunda girişimcilik hareketi Padişah Abdülmecit zamanında, ilk dış borçlanmanın gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Padişah Abdülmecit "Ben bu borca imzama atıyorum. Ama bu parayla ne yapacağız? Kumpanyalar kuralım." Bunun üzerine Şirket-i Hayriye, bir hizmet şirketi kurulmuştur. Hizmet şirketi yanında bir sanayi şirketi kurulmamıştır. Çünkü sanayi için birikim ve müteşebbis lazımdı.

Yine bu dönemde bankacılık ve sigortacılık sektörlerinde gelişmeler olmuştur. O dönemde kurulan Osmanlı Bankası bugünkü anlamda merkez bankası görevi yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda bütün okur yazar takımı tanzimattan sonra ıslahat dönemleri dahil devlet kapısına girmiştir. Esnaf dış rekabete dayanamamış, bir direnç göstermemiştir. Çünkü,

“gedik hakkı” na sahip oldukları dükkanları büyük kiralarla yabancı mal satanlara devretmişler, rantiye olmuşlardır. Bir başka olay ise Hıristiyanlar kısa zamanda Batı ticaretinin uzantısı olmuşlardır. 1838 ve 1839’da yapılan ticaret anlaşmalarında, gümrük resmi ile beraber yabancılara çok büyük bir imtiyaz verilmiştir: “Serbest dolaşım imkanı” hem yabancılara, hem de onların ortaklarına verilmiştir. Hıristiyanlar kısa zamanda yabancıların ortağı olmuştur. Türk Müslümanlar olamamışlardır (Gödek, 1994, s. 17, 18).

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde, girişimciler, Sanayi Devrimi’nden sonra batıyla daha sıkı ilişkide olan ve bilgi alışverişinde bulunan Yahudi, Rum, İtalyan asıllı Türk vatandaşlar idi. Bunlar bankerler, ithalatçılar ve genellikle tüccarlardır. İmparatorluk döneminde bir başka girişimci tipi, askeri amaçlarla yapılan işlerdir. Bu işlerin yabancı uzmanlar aracılığıyla yürütülmüş olması, Osmanlı paşa ailelerinden gelip, bu gün sanayici olarak adlarını sayabileceğimiz insanların sayısının hemen hemen yok denecek kadar az olmasına neden olmuştur (Arkan, 2004, s.14).

Sultan Mahmut zamanında, Avrupa’da sanayinin getirdiği zenginleşme sonucu, eğitim düzeyi de geliştiği için eğitimde patlama olmuştur. Fransa’da eğitilmiş işsiz kimseler, misyoner teşkilatına girerek, dünyaya yayılmış, Osmanlı İmparatorluğuna da gelip, okullar kurmuşlar, Sultan Mahmut bu okulları kendisine, “Gavur Padişah” dedirtmemek için İslam Türk tebaasına yasak etmiştir. Bütün Hıristiyanlar bu okullara gitmiş, batıdaki sanayi devrimin getirdiği kültür, Rum, Ermeni ve Yahudiler tarafından özümlemiş ve bunlar kısa zamanda yabancıların işine ortak olmuşlardır. Hatta kendi başlarına iş yapmaya başlamışlardır.

O dönemde sanayileşme yerine ticaret gündemdedi. Osmanlı İmparatorluğu, azınlıklar sayesinde ticaretin içine girmiştir. Ticaret yolu kapanmış olsaydı, o zaman belki sanayileşme olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan azınlık, daima dışarıdan tahrik edildiği için, sanayi gibi yerleşime bağlı bir konuda tehlike anında sermayenin transferi mümkün olmadığı için, sanayileşme olayı gelişmemiş, ticari sermayenin tehlike anında transferi mümkün olduğu için, ticaret tercih edilmiştir. 1914’e kadar bu durum devam etmiş, İttihat ve Terakki ilk defa bu durumu fark etmiştir. Türk insanını motive edip, ticareti hayatta aktif bir yere getirerek, devlet dışında kazanç sağlanmasına çalışmıştır.

O dönemde, gelir yaratan olay büyük ölçüde tarımdaydı. Tarıma bakıldığında ise üstün teknolojilerin hepsi Hıristiyanların elindeydi. Türk insanı ya asker oluyor, ya da bunların emrinde çalışıyordu. 19. yüzyılda bir milyon Türk insanı askere alınmıştır. Toplam nüfusun 13-14 milyon olduğunu düşününce, hasta ve ihtiyarlar da çıkarılınca, faal nüfus devamlı askerdedi. Osmanlı İmparatorluğunda nüfus artışının olmayışı sanayileşmeyi engellemiştir. Padişah Abdülhamit döneminde, İstanbul'a gelenleri şehre almamış, bunun sonucunda emek ucuzlamamış ve sanayileşme mümkün olmamıştır. Fransa'da aynı dönemdeki işçi 4 kuruş ücret alırken, Diyarbakır'daki işçi 7 kuruş ücret istiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri siyasetinin de sanayileşmemede etkisi olmuştur. Mevcut nüfus sivil alana katalize edilememiştir (Gödek, 1994, s. 18 - 20). Hıristiyanlar askere alınmazlar bedel öderlerdi. Böylece yerleşme, iş kurma veya meslek sahibi olma zamanı bulurlardı. Oysa Müslümanlar, seneler süren askerlik hizmeti veya savaşlar nedeniyle iş sahibi olma şansına sahip değillerdi (Tokgöz, 2001, s. 8).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 20. yüzyılın başında bile henüz sanayileşme yolunda ciddi kararlar alınmamıştır. Devletin, özellikle sarayın ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için kurduğu birkaç fabrikadan ve ülkede yabancı sermayenin kurduğu küçük ölçekli ve az sayıda sınıai tesisten başka, sınıai faaliyet yoktu. Devlet sermayesiyle 1810 yılında kurulan ve askeri kundura, çizme, palaska, fişeklik gibi malları imal eden Beykoz Tesislerinden sonra, 1835'te çuha, fes, battaniye imal etmek üzere İstanbul'da Feshane Tesisleri kurulmuştur. Kadife, ipekli kumaş, saten ve tafta üretmek için 1845'te Hereke fabrikası tesis edilmiştir. Yine devlet eliyle 1850'de pamuklu dokuma ürünleri imal etmek üzere, İstanbul Bakırköy Bez Fabrikası faaliyete geçirilmiştir. Son olarak 1892'de Yıldız Çini Fabrikası kurulmuştur. Bu büyük tesisler, Cumhuriyet'ten sonra da faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Bunların yanında, 1908'de 2. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte ülkenin kavuştuğu özgürlük havası içinde gerek ticari, gerek sanayi alanında bir canlanma meydana gelmiştir (Gödek, 1994, s: 20). Müslüman Türkler, gerçek anlamda ekonomik faaliyetlerle ancak 2. meşrutiyetten sonra ilgilenmeye başlamışlardır (Tokgöz, 2001, s. 8).

Sanayiyi diriltmek için 1913 de "Teşviki Sanayi Muvakkatı" çıkarılmıştır (Gödek, 1994, s: 20). Bu kanunla, en az beş beygirlik güç

kullanan ve 1000 Osmanlı Liralık üretim aracına sahip olan ve bir yıl boyunca 750 iş günü yevmiyeli işçi çalıştıran iş yerleri bu kanunun getirdiği kolaylıklardan yararlanıyordu (Tokgöz, 2001, s: 10). Bu kanuna göre bazı önemli sanayi firmalarına fabrika toprağı verme, vergi bağışıklığı sağlama, taşıma indirimleri, üretim primleri, devlet kurumlarını zorunlu alıcı kılma gibi teşvik tedbirleri kabul edilmişti. Bu kanunun genel amacı, sermaye birikimini artırmak ve özel girişim eliyle sanayileşmeyi sağlamaktır (Gödek, 1994, s. 20).

1913 ve 1915 yıllarına göre düzenlenen, fakat sadece büyük kent merkezlerini kapsayan sanayi sayımları sonuçlarına göre bu günkü Türkiye sınırları içinde kalan İmparatorluk parçasında kurulmuş sınaî tesislerin dağılımı (faaliyet alanına göre şöyleydi (Tokgöz, 2001, s. 9); 20 un değirmeni, 2 makarna fabrikası, 1 bira fabrikası, 6 konserve fabrikası, 1 buz imalathanesi, 3 kireç - 3 tuğla imalathanesi, 7 kutu imalathanesi, 2 sabun imalathanesi, 2 porselen imalathanesi, 11 tabakhane, 7 marangoz ve doğrama atölyesi, 7 yünlü dokuma fabrikası, 2 pamuk iplik ve dokuma fabrikası, 30 ham ipek atölyesi, 1 ipekli dokuma fabrikası, 5 çeşitli dokuma fabrikası, 35 matbaa, 8 sigara kağıdı fabrikası, 5 madeni eşya fabrikası ve 1 kimyasal ürün fabrikası, biri İstanbul'da diğeri Eskişehir'de olan iki çimento fabrikası.

Ayrıca bu sayımda, özel girişimde, sermaye ve mali güç olmadığı, organizasyon ve teknik bilginin yetersiz olduğu, özel girişimin küçük el sanayinden öteye ulaşmadığı saptanmıştır (Gödek, 1994, s. 21).

2.2 - Cumhuriyet Döneminde Girişimcilik

2.2.1 - 1923 - 1930 Arası Girişimcilik

Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi kurucuları, ülke Kurtuluş Savaşıyla siyasal bağımsızlığı kazanınca, ekonomik bağımsızlığı kazanmak için de bir ulusal girişimciler grubu yaratma çabasına girmişlerdir. İzmir İktisat Kongresi'nin aldığı kararlar bu temel ideolojiyi destekler niteliktedir (Arıkan, 2004, s.14). Kongre tamamlandığında şu kararlar alınmıştır (Danışık, 2001, s. 27, 28);

- Anonim şirketlerin kurulmalarının kolaylaştırılması.
- Millî bankaların kurulması.
- Demiryolları inşasının hükümetçe bir programa bağlanması.
- Sanayinin teşviki.
- Yerli malı giyilmesi.

- Amele denilen iş erbabına bundan sonra işçi denilmesi ve sendika hakkı tanınması.

Bu dönem, “Ulusal ekonominin kurulması” dönemidir. Bu dönemde bir yandan yabancıların değişik alanlardaki hakimiyetlerine son verilmeye çalışılmış, diğer yandan girişimciliği teşvik etmek amacıyla bir dizi önlem alınmıştır. 1927 yılında çıkarılan “Teşviki Sanayi Kanunu” sanayileşme açısından önemlidir. Bu yıldan itibaren özel teşebbüs tarafından fabrikalar, milli bankalar kurulmuştur. Bu dönemde gelişen en önemli sanayi kolu, şeker fabrikalarıdır. Tüm bunlara karşın bazı yetersizlikler ve savaşın etkilerinin sürmesi nedeniyle önemli bir gelişme sağlanamamıştır (Danışık, 2001, s. 28). Dünya genelinde yaşanan 1929 Ekonomik krizi, özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri ile beraber genç Türkiye Cumhuriyetinde de, ekonomik istikrar ve gelişmede devlet müdahaleciliğini ön plana çıkarmıştır. Sümerbank, Etibank, Merinos, vb. kuruluşların doğması ve gelişmesi bu anlamda değerlendirilebilir (Küçük, 2005, s. 34).

2.2.2 -1930 - 1950 Arası Girişimcilik

Bu dönemde özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda, devletin yatırım yapmasını amaçlayan devletçilik politikası uygulanmıştır. Devletçilik politikasının benimsenmesinde özel girişimin yetersizliği, sermaye yetersizliği, 1930 buhranı etkili olmuştur. Yine de özel girişim desteklenmiştir. Beş yıllık birinci, ikinci ve üçüncü sanayi planları bu dönemde yapılmıştır. Bu planlar yalnız sanayi kesiminin planlanmasını yapıyor ve nerede hangi fabrika kurulacağını gösteriyordu. 1930 ekonomik bunalımı ve İkinci Dünya Savaşının bu döneme rastlaması ve savaş ekonomisinin uygulanması girişimcilik açısından engel teşkil etmiştir. 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu özel girişimi teşvik edici rol oynamamış, savaş ekonomisi şartları içinde piyasayı düzenleyen ve arz talep arasındaki dengesizliği önleyip karaborsacılıkla mücadeleleyi amaçlamıştır.

1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Savaş şartları içinde emisyonla başvurulması ve dolayısıyla para bolluğu görülmesi istifçiliği körüklemiş ve fiyatlar anormal derecede yükselmiştir. İthalatta aşırı kazançlar belirmiş ve bazı azınlıklar haksız kazançlar elde etmeğe başlamıştır. Kanun bu olağanüstü kazanç ve servet üzerinden bir defaya mahsus vergi alınması esasını getirmiştir. Bu kanunun amacı, Türk asıllı olmayan ticaret burjuvazisini ortadan kaldırmaktır. Bu kanun, sermayenin el değiştirmesine yardım etmiştir. Fakat halkın derdine çare olamamıştır. 1948 yılında Milli Ekonomi Kongresi toplanmıştır. Devletçiliğe ilk eleştiriler bu dönemde gelmiş,

özel girişim taraftarları aşırı devletçiliğin özel girişimin gelişme imkanlarını ortadan kaldırdığını ileri sürmüşlerdir. Bu dönemde, sanayide özel sektör bir önceki döneme göre gözle görülür bir gelişme göstermiştir (Danışık, 2001, s. 28, 29).

2.2.3 - 1950 - 1970 Arası Girişimcilik

1950'li yıllarda sanayileşmenin özel sektörde gerçekleştirilmesi benimsenirken, devletçilik olgusu reddediliyordu. Bu dönemde önemli sermaye birikimi gerçekleştirilmiş, yeni işletmeler kurulmuştur. Bugün faaliyette bulunan birçok işletmenin temelleri bu dönemde atılmış, girişimciliği özendirici pek çok politikalar uygulanmıştır. Bunların arasında; tercihli kredi kullanılması, hükümet sözleşmeleri, ithalatçılara döviz kullanılması sayılabilir.

1960 - 1970 yılları arasında özel girişimciliğin gelişme gösterdiği söylenebilir. Ticaret ve tarımdan endüstriye geçiş devam etmekte, serbest mesleklerden iş yaşamına atılanların sayısı hızla artmıştır (Müftüoğlu, Akbulut, Özsoy, 1996, s. 28).

1970'li yılların girişimcilerinde şu temel nitelikler ortaya çıkmaktadır (Arkan, 2004, s. 16);

- Çoğu yurtiçi ve yurtdışında yüksek öğrenim görmüş insanlardır,
- Varolan geleneksel mal üretimini bir ileri aşamaya götürmek amacındadırlar,
- Üretme hırsı temeldir. Yatırımın diğer boyutları olan yönetim felsefesi, verimlilik, kalite ve uygun fiyat ilkelerini pek düşünmemektedirler.

Yine bu dönemde sağlıklı ortaklık yapılarının kurulamamış olması, yatırım öncesi gerekli fizibilite çalışmalarının yapılmaması, profesyonel anlamda yönetim anlayışının yeterince yerleşmemiş olması gibi nedenlerle gerekli kurumsal yapılar oluşturulamamıştır. Bunlara bağlı olarak bu dönemdeki girişimcilerin bir kısmı Türkiye'nin dünya ekonomisine entegre edilmeye başladığı son 10-15 yıl içinde önemli sorunlarla karşılaşmışlar, çoğu kriz dönemine girmiş ve hatta kapanma noktasına gelmişlerdir (Müftüoğlu, Akbulut, Özsoy, 1996, s. 28).

2.2.4 - 1970 - 1980 Arası Girişimcilik

Bu dönem, ithal ikamesi politikasının giderek yaygınlık kazandığı bir dönemdir. Bu dönemin başlarında kamu yatırımlarında düşme eğilimi olmuş, sanayileşme eğilimi ve özel sektör girişimciliği artmıştır. Bu dönemdeki temel amaçlardan birisi geleneksel mal üretimini bir ileri aşamaya taşımaktır. Bu dönemde Kıbrıs Harekâtı ve

sonucunda gelen ambargo, petrol şokları, yükselen enflasyon, siyasal ekonomik istikrarsızlık, ithal ikamesi politikasının tıkanması, döviz sıkıntısı, dışa açık olmama ve teşvik uygulamalarının giderek dönemin gereksinmelerine cevap vermekten uzaklaşmaya başlaması, girişimcilik üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Danışık, 2001, s. 29).

2.2.5 - 1980 Sonrası Girişimcilik

Türkiye’de girişimcilik özellikle 1980 yılından itibaren önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmede, 24 Ocak 1980 kararlarıyla yürürlüğe konan ekonomik gelişme konusundaki strateji değişikliği önemli yer tutmaktadır. Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarıyla, ithal ikamesine yönelik kalkınma stratejisini terk ederek, serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde ihracata yönelik kalkınma stratejisine geçmeye karar vermiştir. Bu strateji değişikliğine paralel olarak, serbest piyasa ekonomisi sistemini ve bu sistemin en önemli aktörleri durumunda olan girişimciliği ve özellikle ihracata yönelik girişimciliği destekleme politikaları devreye sokulmuştur (Arkan, 2004, s. 17). Buna göre hükümetin temel işlevi para arzını, kamu harcamalarında efektif talebin üstünde artırmayacak şekilde düzenlemektir. Para miktarı ve kamu harcamaları buna göre düzenlenecektir.

Hükümetler piyasanın işleyişine kesinlikle karışmayacak, sadece düzenleyici bir rol oynayacaklardır. Böylece ekonomi doğal gelişimini fiyat göstergelerinin ışığında ve özel girişimin öncülüğünde sağlayacaktır. Yeni ekonomik politikalarla;

- Fiyatlandırma süreci; Bu süreç tümüyle piyasa koşullarına bırakıldı. Fiyatlar piyasada serbestçe oluşacak arz ve talebe göre belirlenecektir.
- Mal ve Hizmet piyasasında; Bunalımlı dönemlerde birçok endüstriyel ürünün biri resmi, diğeri karaborsa olmak üzere iki fiyatı vardı. Mal stoku ve spekülasyon karlıydı. Mal ve hizmet fiyatlarının piyasada belirlenmesi bu ikili fiyatlandırmayı ortadan kaldıracaktı. Bir malın yerli üretimi iç talebi karşılayamıyorsa, dış alıma gidilecekti. Bu da yerli üretimde rekabet gücünü artırabilme için kalite, verimlilik gibi kavramların ön plana çıkmasını sağlayacaktı.
- Türk Parasının diğer paralar karşısındaki fiyatının belirlenmesi; 24 Ocak 1980’de ABD \$ 71.40 TL.sına çıkartıldı (24 Ocak devalüasyonu). 1 Temmuz 1981’den başlayarak döviz kuru her gün yeniden ayarlanmaya geçildi. Bu sayede resmi ve karaborsada farklı olan Türk Lirası değeri farkı azaltılırken, borç alma, yurt dışındaki işçilerden sağlanan döviz gelirlerinin artırılması sağlandı.

Tüm bu değişiklikler sonucunda ulaşılmak istenen hedeflerden biri de girişimciliğin özendirilmesi ve geliştirilmesiydi. Ama uygulanan bu ekonomik kararlar sonucunda devlet denetimi tümüyle ortadan kalkmadı; hükümet kararlarda hala belirleyici olmakta ancak, karar verirken piyasa güçlerine karşı daha duyarlı bir şekilde davranmaktaydı.

1980'lerde birçoğu ani ve sık sık birbirleriyle çelişen kararların alınması belirsizlik ortamının doğmasına neden olmuştur. Girişimcilerin önlerini görmeleri, plan yapmaları, istikrarsızlık nedeniyle imkânsız hale geldi. Ani politika değişiklikleri kendini en çok vergi sistemi ve dış ticaret rejiminde gösteriyordu. Vergi konusunda yapılan değişiklikler ve vergi kanunlarının gelecekteki vergi yükünün tahmin edilmesini, ödenecek oranın hesaplanmasını zorlaştırıyor, bu da vergi kaçırma teşvik ediyordu.

1980'lerde dış ticaret politikasında ilan edilen hedef, ihracatın artması, dış ticaret rejiminin liberalizasyonuydu. İthalatın ihracat tarafında karşılanması 80'ler boyunca arttı, ithalat rejiminde gümrük vergisi dışındaki engellerin çoğu kaldırıldı, Ağustos 1989 kararlarıyla gümrük vergileri önemli ölçüde azaltıldı. Tüm bunlara karşın teşvik edilen üretim artışı değil ihracatçı oldu. Bu da ihraç mallarının üretiminin güçlendirilmesinden çok, mevcut artık üretimin pazarlanmasını sağladı. Yine bu dönemde menkul kıymetler borsası kuruldu.

1990'lı yıllara geldiğimizde ise, devletin ekonomi içinde çok fazla yer aldığını, belirsizlik ortamının hala geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, tüm bu olumsuz faktörlere karşın, Türkiye'de girişimcilik hızlı bir artış göstermiştir. Gümrük Birliği'ne girilmesiyle birlikte, girişimcilerimiz ayakta kalabilmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için yabancı dil öğrenen, dış pazarlarda efektif olarak mal satabilmek amacıyla yeterli bilgiye sahip olmak için bilgi sahibi olması gerektiğini bilen yeni bir girişimci tipi oluşmaktadır. Kalite, verimlilik, uluslararası pazarlama için gerekli, rekabet günü arttırıcı teknolojik gelişmelere karşı duyarlı bir girişimci kesim ortaya çıkmıştır. "Neyi, nasıl üretip, kime satacağın?" diye soran, piyasalaşmayı, hedef müşteri gruplarına yönelmeyi ve rekabeti öğrenen yeni bir girişimci kesim hızla gelişiyor ve yaygınlaşıyordu (Müftüoğlu, 2001, s. 60, 61). 1994 ekonomik krizinde, Türk girişimcileri oldukça başarılı bir sınav vermişlerdir. Bu olumlu gelişme özellikle ihracat alanında kendisini göstermiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği uygulamaya geçtikten sonra ortaya konan kötümser tablolar gerçekleşmemiş ve Gümrük Birliği ile

en büyük darbeyi yiyeceği tahmin edilen KOBİ'ler bu gün de yollarına devam edebilmişlerdir (Arıkan, 2004, s. 17).

Sonuç olarak, 1980 yılı sonrasında ülkemizde girişimcilik konusunda çok önemli gelişmeler olmuştur. Türk insanı piyasayı, kaliteyi, rekabeti öğrenmeye başlamıştır. Bu konuda geleceğimize iyimser olarak bakabileceğimiz önemli başarılar gerçekleşmiştir.

2.2.7 - 2000'li Yıllarda Girişimcilik

İnsanların, adını bilgi veya iletişim toplumu koyduğu 21. yüzyılda bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelere paralel olarak; girişimcinin ve girişimciliğin ekonomik değeri ve toplumdaki önemi oldukça artmıştır. Bunun bir yansıması olarak da bireye ve bireysel yeteneğe dayalı girişimcilik ön plana çıkmış ve insanın entelektüel üretkenlik yeteneği önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak; 2000'li yıllarda girişimcilerinin hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda bazı sanayici ve işadamlarının görüşleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Gödek, 1994, s. 39, 40);

*İyi bir eğitim almış	*Sermaye birikimine sahip
*Dünyadaki gelişmelere ayak uyduran	*Teknolojiyi yakın takibe alan
*Yeniliklere açık	*Araştırmacı
*İleriyi görebilen	*Risk üstlenen
*Yabancı dil bilen	*Kararlı
*Analiz yeteneğine sahip	*Yaratıcı
*İyi bilir çevreye sahip	*Lider
*Bilgi birikimine sahip	*Kendi pazarını iyi bilen
*Çok nitelikli kadrolara sahip olan	*"Hizmet" anlayışını ön planda tutan
*Katılımcı yönetime önem veren	*Rasyonel
*Kaliteye önem veren	*Çevreye ve insana önem veren
*Başarma hırsı olan	*Eğitimci
*Sabırlı	*Paylaşımçı
*Heyecanlı	*Çalışkan
*Atılımcı	*Takım çalışmasına önem veren
*Üretici ruhlu	*İletişimi güçlü olan

SONUÇ

İnsanoğlunun tarihin ilk yıllarından bu yana yaşamak ve ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı avcılık, çiftçilik, hayvancılık, ticaret vb gibi her türlü faaliyetler tarihin ilk dönemlerinden itibaren girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönemde insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için risk alma, yenilik yapma gibi girişimcilik özelliklerini taşıyorlardı.

Tarıma dayalı köy ekonomisiyle gelişimini sürdüren girişimcilik zamanla şekillenmeye başlamıştır. Kentlerde yaşayan halkın endüstri ve ticaretle uğraşmasıyla her türlü tarım faaliyetlerinden uzak kalması; yiyeceklerini çevredeki köylere satın almalarına ve imal ettikleri eşyaları da bu köylere satmalarına yöneltmiştir. Bu şekilde basit bir iş bölümü kurulmuştur ve bu basit iş bölümü, birçok meslek grubunun ve ulusal/uluslar arası pazarların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünyanın büyük bir değişimin içine girmesiyle, 18. yüzyılda tarıma ve zanaatlara dayalı bir ekonomiden, sanayinin ve makine üretiminin egemen olduğu bir ekonomiye geçiş, İngiltere'den başlamak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. "Endüstri Devrimi" adı verilen bu dönemde makineler insan gücünün yerini alma başlamış ve sanayi ürünleri hızla insanlığın hizmetine sunulmuştur.

Bilgi toplumu olarak adlandırılan çağımız kültürel dönüşüm içerisinde girişimcilik kavramında da yenilikler getirmiştir. Geçmişteki alışlagelen kavramlar, yerini bilgiye dayalı düşünen ve yenilikçi bir anlayışa sahip girişimcilere bırakmıştır. Bunun bir yansıması olarak da bireye ve bireysel yeteneğe dayalı girişimcilik ön plana çıkmış ve insanın entelektüel üretkenlik yeteneği önem kazanmıştır.

Yalnızca teknolojide değil ekonomik ve sosyal alanlarda da hızlı bir değişim sürecinin yaşandığı günümüz koşullarında; yeni teknolojileri kullanarak yeni endüstrilerin doğmasına yol açılması, sektörlerde verimliliğinin artırılması ve ekonomik büyümenin sağlanması girişimcilik kavramına gerekli önemin verilmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

ARIKAN, Semra, Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, 2004, ANKARA,

AYTAÇ, Recep, Elazığ'da Girişimcilik ve Girişimci Kültür Elazığ Sanayi ve Ticaret Odasına Kayıtlı İşadamları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Yüksek Lisans

- Tezi, Tez No: 89517, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Halil NARMAN, 1999, ELAZIĞ,
- DANISIK**, Şakir, Türkiye'deki Girişimci Profili, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 110317, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Mahmut TEKİN, 2001, KONYA,
- GÖDEK**, Deniz, Belikli, Türkiye'de Küçük Girişimci Profili ve Ostim Örneğinde Küçük Girişimcinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 110031, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, 1994, ANKARA,
- GÜRAN**, Tevfik, İktisat Tarihi, Acar Matbaacılık - Yayıncılık, 1991, İSTANBUL,
- GÜNGÖR**, Kamil, İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler, www.ceteris paribus.net/dusunce/genel.htm,
- HALİLÇOLAR**, Gülin, Büyük Dünya Buhranı: 1929, Ekonomik Kriz, Boğaziçi Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Kulübü Dergisi, Editör: Nazif Tolga SINMAZDEMİR, 2003, İSTANBUL,
- KILIÇBAY**, Ahmet, İktisadın Prensipleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayın No: 327, 1974, İSTANBUL,
- KÜÇÜK**, Orhan, Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, 2005, ANKARA,
- LAJUİE**, Joseph, Ekonomik Sistemler, Varlık Yayınları, 1968, İSTANBUL,
- MÜFTÜOĞLU**, Tamer, AKBULUT, Yağmur, ÖZSOY, Asude, Türkiye'de Girişimcilik Tarihi, TOSYÖV Girişim, Sayı :8, Kasım - Aralık 1996,
- ÜSTÜNEL**, Besim, Ekonomik Temelleri, Alfa Yayın Evi, 1994, İSTANBUL
- TOKGÖZ**, Erdiç, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914 - 2001), İmaj Yayınevi 2001, ANKARA,
- VURAL**, Sercan, Girişimci Kişilik Özellikleri ve Biga İlçesi Girişimcilik Profili Araştırması, Dönem Projesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2006